

по-перше, земля, маючи родючий ґрунтовий шар є джерелом їжі для людей, сировини для виробництва. По-друге, володіння цим природним об'єктом природи є умовою використання інших природних багатств. (надр, вод, лісів та ін.). І тому, будь-який негативний вплив на землю приведе до глобального порушення всієї екосистеми в цілому. З вищевикладеного витікає висновок про необхідність посилення не тільки фізичної, але й правової охорони землі як основного елемента довкілля. Охорона потрібна виразитись в криміналізації таких земельних правопорушень, які погіршують якісний стан землі якими є псування та забруднення земель. Цього вимагає Основний Закон держави.

Список літератури: 1. Берлач А.І. Проблеми юридичної відповідальності за нерациональне використання землі в сільському господарстві України // Земле-впорядний Вісник, 1998 р. №4. 2. Хом'яченко С. Поняття і види земельних правопорушень. 2000. №8. 3. СУ РСФСР-1917.- №1 – Ст. 3., 1918 – №25 – Ст. 346. 3. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. П.И. Гришаева. М., 1966. 4. Колбасов О.С. Ответственность за нарушение земельного законодательства // Общая теория советского земельного права. 5. Вовк Ю.А. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды.

Надійшла до редколегії 14.03.2001р.

*О.В.Захарченко,
викладач каф. крим. процесу
Нац. ун-ту внутр. справ*

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ВЗАГАЛІ І, ЗОКРЕМА, НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Справедливість кримінального процесу, забезпечення прав людини неможливі без дотримання встановлених законом строків на відповідну процесуальну дію. Вони дисциплінують суб'єктів кримінального судочинства, роблять процес динамічним і прогнозованим. Без наявності строків на ту чи іншу кримінально-процесуальну дію або без їх дотримання в кримінальному судочинстві виникнуть свавілля і хаос, масові порушення прав людини. Передбачені кримінально-процесуальним законом строки процесуальних дій мають надзвичайне значення в плані захисту особи від обвинувачення. У зв'язку з цим саме міжнародно-правові акти з прав людини акцентують на дану обставину особливої уваги міжнародного співтовариства. Згідно з п.3 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1996р.) кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому обвинувачення бути судимим без невинувданної затримки, що насамперед стосується осіб, позбавлених волі на досудових стадіях кримінального судочинства [1, с.16].

Діяльність органів по розслідуванню та вирішенню кримінальних справ проводиться у суворій відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону. Норми кримінального судочинства приписують слідчому, прокурору і суду певну процесуальну форму для проведення тієї чи іншої процесуальної дії, а іноді встановлюють строки для її проведення.

Кримінально-процесуальне законодавство встановлює строки не тільки для проведення окремих слідчих дій, а іноді і для цілої групи дій, які складають суть конкретної стадії кримінального процесу (дівання і попереднє слідство).

Процесуальні строки – встановлений кримінально-процесуальним законом або правозастосувальним актом момент або період часу з настанням або протягом якого особи, які беруть участь у справі, можуть або зобов'язані здійснити певні процесуальні дії чи утриматися від їх здійснення. Дотримання процесуального строку є необхідною умовою для того, щоб відповідні процесуальні дії мали юридичні наслідки, забезпечували ефективність та своєчасність розслідування кримінальних справ, усували необґрунтоване затягування слідства. Тому кримінально-процесуальний закон передбачає досить стислі строки попереднього слідства [2, с.99].

Чинне кримінально-процесуальне законодавство встановлює не тільки процесуальні строки, а й порядок їх обчислення (ст.89 КПК України) та продовження. Процесуальні строки обчислюються годинами, добами (днями) і місяцями. При обчисленні строків добами строк закінчується о 24 години останньої доби. Якщо відповідну дію належить провести в суді або органах дівання і попереднього слідства, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах. При обчисленні строків місяцями, строк закінчується у відповідне число останнього місяця.

Якщо закінчення строку припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається наступний робочий день. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Строк не вважається пропущеним, коли скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту, а для осіб, що тримаються під вартою, – коли скаргу або інший документ здано адміністрації місця попереднього ув'язнення.

Пропущений з поважних причин строк повинен бути поновлений (ст.90 КПК України) за клопотанням заінтересованої особи постановою органу дівання, слідчого, прокурора, ухвалою суду або постановою судді. Подача клопотання про поновлення пропущеного строку зупиняє виконання рішення, оскарженого з пропуском строку, до вирішення питання про поновлення строку.

Такий порядок обчислення процесуальних строків забезпечує учасникам процесу можливість скористатися своїми правами на оскарження процесуального рішення, подання клопотання або виконання інших процесуальних дій. Наприклад, ознайомлення з протоколом судового розгляду справи в повній мірі, «розтягуючи» момент початку обчислення строку. Інакше кажучи, відкидаючи останні години доби, вихідні і святкові дні, законодавець надає можливість будь-кому з учасників процесу скористатися зайвим часом для захисту своїх законних інтересів. До ре-

чі, такий же порядок обчислення строків передбачено і в ст.85 ЦК України.

Виникає питання – як бути з обчисленням строку при затриманні підозрюваного, обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, взагалі строків попереднього слідства? При затриманні підозрюваного, який скоїв злочин о 9 годині 15 хвилин, обчислення строку затримання буде починатися з наступної години, тобто з 10 год. 00 хв. Якщо ж обирається запобіжний захід у вигляді взяття під варту 01 березня о 00 год. 30 хв., то момент обчислення початку строку взяття під варту буде з 00 год. 02 березня. Тому, на нашу думку, ст.89 нині діючого КПК України повинна мати два правила обчислення строків: а) загальне, яке захищає інтереси учасників процесу на оскарження процесуальних рішення, подання клопотання і таке інше; б) обчислення строків, які стосуються застосування примусових кримінально-процесуальних заходів і строків попереднього слідства, де за основу брався б зворотний принцип.

При обчисленні строку затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також обчислення строків попереднього слідства, приймається той день і час з якого починається відлік строку.

Взагалі, кримінально-процесуальним законодавством регламентуються строки розгляду заяв і повідомлень про злочини, провадження дізнання, тримання обвинуваченого під вартою, віддання його до суду, призначення справи до розгляду, ознайомлення з протоколом судового засідання, призначення справ до розгляду в касаційній інстанції та проведення ряду інших дій. Зокрема, відповідно до вимог ст.97 КПК України прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини і не пізніше триденного строку винести відповідне рішення. Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів, шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Згідно зі ст.108 КПК України у справі про злочин, що не є тяжким, дізнання провадиться у строк не більше десяти днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила. Причому, цей строк є остаточною і не може бути продовженим. У вказаний час органи дізнання зобов'язані вжити необхідних оперативно-розшукових заходів, з метою виявлення всіх ознак злочину і всіх осіб, що його вчинили [1, с.17].

Статтею 120 КПК України встановлюється загальний строк слідства у кримінальних справах до двох місяців, а також умови, за яких строки слідства можуть бути продовжені прокурором на підставі мотивованої постанови слідчого. У цей строк включається час з моменту порушення справи до її закриття або до направлення прокуророві з обвинувальним висновком чи з постановою про застосування примусових заходів медичного характеру.

Частиною 5 ст.120 КПК України передбачено, що правило обчислення строків попереднього слідства не поширюється на кримінальні справи, по яких не встановлено особу, що вчинила злочин. Це положення було внесено до цієї статті Законом України «Про внесення до деяких законодавчих актів України змін і доповнень щодо удосконалення попереднього розслідування» від 30 червня 1993р.. Подібне положення вже існувало в нашому кримінально-процесуальному законі, але перевірки часом не витримало. Це положення проіснувало не довго, бо Прокурором УРСР було видано вказівку, згідно якої, в разі встановлення особи злочинця, строк попереднього слідства необхідно відраховувати з дня порушення кримінальної справи. А потім Указом Президії ВР УРСР від 16 лютого 1978р. це положення взагалі було скасовано. Дійсно, наявність в провадженні слідчого кримінальної справи, по яких немає строків розслідування, суперечить завданням кримінального судочинства України (ст.2 КПК), зокрема, вимогам про швидкість розкриття злочину, викриття винних. До того ж, в існуючій редакції ч.5 ст.120 КПК України і ст.104 цього ж кодексу не визначено момент з якого особа, що вчинила злочин, вважається встановленою. Наявність в законі положень, які дозволяють особам, уповноваженим вести кримінальне судочинство, тлумачити їх на свій розсуд є приводом для порушення строків розслідування і судового розгляду кримінальної справи, тяганині по них. Це, в свою чергу, суттєво порушує права і законні інтереси, як учасників процесу, так і держави. На наш погляд, в новому кримінально-процесуальному законодавстві цього не повинно бути.

В особливо складних справах строк попереднього слідства, який встановлено у ч.1 ст.120 КПК України, може бути продовжено прокурором Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором м. Києва, військовим прокурором округу, флоту, прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого – до шести місяців. Далі продовжувати строк попереднього слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники.

Час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи не враховується при обчисленні строків попереднього слідства. Якщо обвинувачений і його захисник явно намагаються затягнути закінчення справи, законом слідчому надано право встановлювати розумно визначений строк для ознайомлення цих осіб із справою, щоб блокувати їх необґрунтовані намагання зволікати завершення слідства. Слідчий виносить про це мотивовану постанову, яка підлягає затвердженню прокурором (ч.6 ст.218 КПК України). У випадках, коли обвинувачений тримається під вартою, час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи не враховується, і при обчисленні строку тримання обвинуваченого під вартою як запобіжного заходу (ч.6 ст.156 КПК України), але у загальний строк тримання обвинуваченого під вартою цей час входить і враховується при призна-

ченні судом міри покарання; він входить і в строк відбування засудженим міри покарання [3, с.204-205].

При об'єднанні кількох кримінальних справ в одному провадженні строк слідства повинен обчислюватися з дня порушення першої з цих справ.

При виділенні кримінальної справи строк слідства у зареєстрованій за новим номером кримінальній справі обчислюється: 1) з дня порушення основної справи – у всіх випадках виділення з неї справ про осіб, що брали участь у вчиненні злочину, за фактом вчинення якого було порушено основну кримінальну справу; 2) з дня виділення в окреме провадження кримінальної справи за фактом, який не був підставою для порушення основної кримінальної справи, – у випадках, коли одночасно з виділенням цих матеріалів порушується кримінальна справа про додатково встановлений у ході слідства злочин, вчинений іншими особами. З моменту виділення кримінальної справи (він збігається з часом порушення нової кримінальної справи) строк слідства у виділеній справі обчислюється тільки за умови, що жодна з осіб, щодо яких матеріали виділяються в окреме провадження, раніш не була затримана, заарештована або притягнута як обвинувачений за основною справою; в іншому разі строк слідства повинен обчислюватися з моменту порушення першої (основної) справи.

Від випадків виділення кримінальних справ слід відрізнити виділення матеріалів з метою автономної перевірки та визначення підстав до порушення кримінальної справи за відповідним фактом. Якщо у встановлений, у тому числі і продовжений строк слідства, неможливо прийняти рішення про порушення нової кримінальної справи або про відмову в порушенні кримінальної справи, то виноситься постанова про виділення матеріалів. Далі питання про порушення кримінальної справи вирішується у загальному порядку з дотриманням строків, передбачених ст.97 КПК України.

Строки розслідування справи і тримання обвинуваченого під вартою тісно пов'язані між собою. Відповідно до ст.156 КПК України тримання під вартою при розслідуванні злочинів не може тримати більше двох місяців. За певних умов він може бути продовжений районним та прирівняним до нього прокурором – до трьох місяців; прокурором області та прирівняним до нього прокурором – до шести місяців; заступником Генерального прокурора – до одного року; Генеральним прокурором України – до півтора року.

У разі необхідності, продовження строків слідства і тримання обвинувачених під вартою, слідчий виносить постанову про порушення клопотання про продовження одного або обох з названих строків.

Ця постанова разом з кримінальною справою та іншими матеріалами (планами розслідування, документами, що підтверджують необхідність продовження строків і можливість завершення розслідування протягом відстрочки) доповідається відповідному прокуророві. Якщо клопотання про продовження строків порушується перед Генеральним прокурором

України, то матеріали попередньо доповідаються прокурорам нижчестоячого рівня, які візують постанову слідчого, підтверджуючи свою згоду на це і підтримуючи клопотання слідчого. Спільними вказівками Генерального прокурора та МВС України передбачено, що матеріали про продовження строків до прокуратури мають подаватися заздалегідь. Для продовження строків прокурором Автономної Республіки Крим, прокурорами областей або м. Києва, матеріали повинні бути представлені не пізніше ніж за 15 діб до закінчення строку слідства, продовженого до цього місцевим прокурором, що здійснює безпосередній нагляд за слідством. В такий строк подаються матеріали і до Генеральної прокуратури України: якщо про продовження строку подає клопотання слідчий орган МВС, то матеріали попередньо розглядаються у Головному слідчому управлінні МВС України, куди вони повинні бути подані ще раніше – за 20 днів до закінчення строку [3, с.207].

При поверненні судом справи для провадження додаткового слідства, а також при відновленні закритої справи строк додаткового слідства встановлює прокурор, який здійснює нагляд за слідством, у межах одного місяця з моменту прийняття справи до провадження. Далі строк продовжується на загальних підставах [4, с. 80]. Отже, можливі ситуації, коли після закінчення продовженого районним прокурором строку слідства у такій справі необхідно звертатися з клопотанням про подальше продовження строку не до прокурора області, а до Генерального прокурора чи до його заступника.

Підводячи підсумок можна сказати, що в КПК України передбачено багато строків виконання різних процесуальних дій. Всі вони мають серйозне значення в забезпеченні швидкого реагування на заяви і повідомлення про злочин, в ефективності розслідування, в забезпеченні прав і свобод особи і, тому, вони повинні бути розумними. Забезпечити розумність цих строків – завдання, яке стоїть перед законодавцями нашої країни.

Список літератури: 1. Маляренко В.М. Щодо строків кримінального процесу // Право України. 2000. №1. 2. Тарасенко Ф.Г. Некоторые вопросы исчисления и продления процессуальных сроков при расследовании преступлений // Труды Киевской ВШ МВД СССР. 1975. №9. 3. Кримінальний процес України / Під ред. Грошевого Ю.М., Хотенця В.М., Х., 2000. 4. Синекокий О.В. Исчисление процессуальных сроков в уголовном процессе: некоторые проблемы // Государство и право. 1996. №1.

Надійшла до редакції 15.03.2001р.